

Horváth Anna¹ – Mihele Mihály András² - Trautmann László³
– Vida Cecília⁴

SAKKÉPZÉS ÉS FEJLETTSÉG

Qualification and development

Tanulmányunkban arra a kérdésre kerestük a választ, hogy a tudásalapú gazdaság korszakában milyen fejlődési utakat járhat be jelenlegi fejlettségi szintjének fényében a hazai szakképzés. Ennek érdekében a hazai szakképzés történetének áttekintését és annak jelenlegi állapotát – területi differenciáltságát és a gazdasági fejlettséghez kötődő kapcsolatának vizsgálatát végeztük el. A vizsgálat eredményeként megállapítható, hogy a magyar szakképzés évszázados jellemzője a területi különbségek fennállása, az egyes területek ágazati struktúrája meghatározó a szakképzés fejlődésében. A felzárkóztatási folyamatban a szakma műveléséhez szükséges ismeretek és a szakmai kultúra átadása egyaránt fontos a szakképzés fejlesztésében, illetve a lemorzsolódás visszaszorításában.

In our study, we sought to answer the question of what development paths vocational education and training can take in the era of the knowledge economy, given its current level of development. To this end, we reviewed the history of vocational education and training in Hungary and examined its current state - its spatial differentiation and its relationship to economic development. As a result of the study, it can be concluded that the existence of regional differences is a centuries-old characteristic of Hungarian vocational education and training, and the sectoral structure of each region is a determining factor in the development of vocational education and training. In the process of catching up, the transfer of skills and professional culture is important both in the development of vocational education and in reducing drop-outs.

¹ PhD hallgató, Pécsi Tudományegyetem

² Egyetemi hallgató, Eötvös Loránd Tudományegyetem

³ Közgazdász

⁴ Közgazdász

I. BEVEZETÉS

A XXI. század második negyedében már egyértelműen kirajzolódik a fordulat az új társadalmi gazdasági korszak a tudás alapú társadalom irányába. Ezzel lezárul a hetvenes évek közepétől kezdődő időszak, ami meghaladja a neokonzervatív-neoliberális időszakot. A fordulat alapja azonban nem technológiai, hanem az alapvető értékrend, a biztonság, szabadság, demokrácia és jólét kiterjesztésének geopolitikai szükségleteiből fakad. Az új világrend értékrendjének érvényesítésében a világ egészén nincs alternatíva. Az erre történő áttérés geopolitikai szakaszai határozzák meg a XX. és a XXI. század történetét, amiben az eddigi utolsó két szakasz, a neokonzervatív korszak és a globális partnerség volt.

A neokonzervativizmus számolta fel a kétpólusú világrendet, szüntette meg a keleti blokkot, ami biztonságosabb világot teremtett még ha ezt nem is így érzékelték széles társadalmi csoportok különösen a mi térségünkben. A neokonzervativizmus és a hozzákapcsolódó neoliberalizmus történelmileg rövid távon az egypólusú világrendet hozta létre, aminek a keretei között az Egyesült Államok szavatolta a világ biztonságát. Ennek az egypólusú világrendnek ideológiai kerete volt a liberális piacgazdaság, ahogy azt Francis Fukuyama (Fukuyama, 2006) megfogalmazta. Az ideológiai kerettel szemben az új világrend tényleges formája a globalizáció, mert ez teremti meg a formáját az értékrend egyes elemei között óhatatlanul fellépő konfliktusok kezelésének. Kétségtelen, hogy a globalizációnak ebben a szakaszában a világkereskedelem és a multinacionális vállalatok hordozták a fejlődést, és ebből az a látszat fakadt, hogy a szabad piac (ami valójában nem volt azonos a XIX. századi klasszikus kapitalizmussal) a globalizáció lényege. Ez csak látszat, hiszen az új világrendből lehet megérteni a világpiacon működését.

Azonban ez az egypólusú világrend hosszú távon nem fenntartható, amit az amerikai és a nemzetközi politikai közvélemény is már régóta oszt. Nem csak az elviselhetetlen gazdasági teher miatt, sőt, elsősorban nem ezért, hanem azért sem mert éppen értékrendi következetesség miatt elengedhetetlen az elmozdulás a globális partnerség irányába, aminek a keretében az értékrendi egység alapján a globális kormányzásban vesznek részt az egyes államok, regionális szerveződések, társadalmi csoportok és az egyes állampolgárok is. Ezt a folyamatot, a bekapcsolódást a globális kormányzásba segíti elő a technológiai fejlődés és a liberális demokráciát felváltó tudásalapú gazdaság.

A technológiai fordulat alapja az új húzóágazat, az űrtechnika megjelenése. Az űrtechnika biztosítja a Föld egészének egységes irányítását, a különböző időtávú fenntartható fejlődési folyamatok összehangolását és vezetését. A fenntarthatóság, ami gyakran előkerülő kifejezés napjainkban, az értékrend fenntartását jelenti a Föld egészén, és az ehhez szükséges politikai, gazdasági és kulturális feltételek

biztosítását. Az űrtechnika és az ennek alárendelt ágazati hierarchia ezt a fenntarthatóságot segíti, aminek része a természet harmóniája, a társadalmi harmónia, illetve a természet és a társadalom közötti harmónia egésze. A harmónia azt jelenti, hogy az alapvető értékek érvényesülésében megjelenő konfliktusok nagyobb zökkenő, azaz háború nélkül tudnak megoldódni. A harmónia nem statikus fogalom, nem merev és változtathatatlan politikai-gazdaságpolitikai intézményrendszert jelent, hanem egy olyan irányítási módszert, amiben a konfliktusokat lehet kezelni. Ehhez a liberális demokrácia kevés. Bár ígérte a harmonikus fejlődést, de az elmúlt 30 év tapasztalata az, hogy szükség van a továbbfejlesztésére, a tudás alapú gazdaságra, hiszen a kölcsönös belátás, az azonos értékrendből fakadó kölcsönös tanulás az, ami keretet teremt a fejlődéshez.

Az űrtechnika húzóágazat jellegét jobban megvilágítja, ha szembe állítjuk a neokonzervatív neoliberais korszak húzóágazatával, a mikroelektronikával és a mikrochippel, ahogy azt George Friedman (Friedman, 2021) meghatározta. A mikrochip, mint központi technológia jól kifejezi az 1990-es évektől a technológiai fejlődéshez fűződő viszonyt a társadalom széles rétegeiben, a miniatürizálást és a számítástechnika tömeges elterjedését. A miniatürizálás célja a különböző kommunikációs formák, az ember-ember, ember-gép, gép-gép gyorsaságának hatékonyságának és pontosságának növekedése volt. A kommunikáció tartalma azonban nem lett központi kérdés. Nem az állt a kommunikáció középpontjában, hogyan lehet tanulásra ösztönözni a társadalmakat, hogy az új technológiákat tanulásra, művelődésre vagy értelmetlen szórakozásra használják-e? A tanulásra ösztönzés háttérbe szorulása azért volt probléma, mert emiatt használatban maradtak a klasszikus kapitalizmusra emlékeztető irányítási eszközök, így a politikai- és gazdaságirányításban a parancsadás nagy hangsúlyt kapott.

A neokonzervatív korszakkal szemben a tudásalapú társadalomban az oktatás kerül a középpontba, a felzárkóztatás finomabb, harmonikusabb eszközei jelennek meg. Nincs alternatívája a technikai fejlődésnek, annak befogadása, az innovációközpontúság megkerülhetetlen. Az erre történő ösztönzésben azonban nagyobb szerepet kap a belátásra támaszkodás, a kultúra használata. Ezt alátámasztja a humanizmus, de a XXI. század technológiája is, mert ezeknek a technológiáknak a használata és fejlesztése sokkal nagyobb mértékben igényli a munkavállaló motiváltságát, elkötelezettségét a tanulás és a fejlődés iránt, mint korábban. Ez különösen a mi térségünkre igaz, hiszen a XX. századi infrastruktúra és technika is feltételezte a másfajta hozzáállást, de rövid távon működött a technika, a gép használata az elavult munkavállalói mentalitással. Ez persze alacsony hatékonyságot jelentett, alacsonyabbat a fejlett országokénál. Ezt nevezte Jánosy Ferenc quasi fejlettségnek (Jánosy, 1970), ami azt jelentette, hogy a gép a keleti blokkban majdnem olyan fejlett volt, mint a nyugati blokkban (autó volt a keleti blokkban is, de azért jelentős minőségi különbség volt a Lada és a

Volkswagen között), de a munkakultúra, a termelési kultúra két különböző gazdaságpolitikai korszakhoz tartozott: a keleti blokk még őrizte a klasszikus kapitalizmust, míg a Nyugat már a jogállami normák szerint működött.

A rendszerváltás után a volt keleti blokk területén a fenti távolságot a multinacionális vállalatok kezdték el áthidalni elsősorban a korszerű technológia és munkaszervezési módszerek, HR technikák elterjesztésével. Ez kétségtelenül hozzájárult a fejlődéshez, de nem terjedt túl jelentősen a vállalatok, gyárak területén. Ennek ágazata a közúti járműgyártás volt. Napjainkban ez a korszak kezd el lezárulni, ezen a területen is új húzóágazatok jelennek meg, és azt a tudást, amit a multinacionális vállalatok megjelenítettek a hazai intézményrendszer kezdi el elterjeszteni. Ennek egyik legfőbb ágazata az oktatás nem csak Magyarországon, hanem a világ egészén.

2. ŰRTECHNIKA ÉS A TUDÁS INTEGRÁLÁSÁNAK MÓDJA

Az oktatásközpontúság nem szűkíthető le az oktatási intézmények fejlesztésére, ami egyébként elengedhetetlen. Az oktatás annak a tágabb gazdaságpolitikai irányváltásnak a része, amiben elismerik az emberi tényező fontosságát, és aminek része a munkavállaló teljesítményének megbecslése, fejlődésének ösztönzése, a fejlődés feltételeinek biztosítása vállalati és gazdaságpolitikai szinten egyaránt. Az oktatás-nevelés minden szakmai tevékenység részévé válik, a szakma gyakorlása egyre kevésbé jelent pusztán gépies, mechanikus termelést, egyre inkább annak a szakmai kultúrának az átadását, ami segíti a többi munkavállalót, kollégát, és a termék/szolgáltatás fogyasztóját is a munkamegosztásban, az értékrend érvényesítésében és a globális infrastruktúrába történő bekapcsolódásban.

A szakmák fejlődése jelentős vita tárgya az új technológiai korszakban. Sokan érvelnek amellett, hogy ez az időszak, a negyedik ipari forradalom ugyanolyan mértékben szünteti meg a szakmákat, ahogy azt tette az első ipari forradalom. (Szalavetz, 2019) Akkor az automatizáció teljesen átrendezte a munkamegosztást, és ennek jelentős társadalmi és politikai következményei voltak. Ezzel szemben amellett érvelünk, hogy a technológia célja az értékrend és a kultúra fenntartása, és ez különösen érvényes a XXI. században, amikor a technológia lényege annak infrastrukturális jellege. Megszűnik a technika elszigetelt használata, minden eszköz, gép része egy globális hálózatnak, ebből fakadóan minden tevékenység regisztrálható, és regisztrálják is. A tevékenységek a globális szintű együttműködés részei, ebben csak a globalizáció értékrendjével lehet részt venni, és ennek tudatosításában vesznek részt a szakmák. Ebből fakadóan az egyes szakmák létjogosultsága attól függ, hogy a szakma vagy annak egyes elemei hogyan segítik az értékrend alkalmazását. A szakmák megőrzése ezért nem az automatizálhatóság

függvénye, hiszen minden szakmának mindig van és mindig lesz is olyan eleme, ami szokássá, rutinná válik, és ezt mindig ki is lehet váltani gépekkel. A szakma lényege annak a hagyományelemnek az adaptálása az új világrend technológiai infrastrukturális környezetéhez, (az a tudás), amit felhalmozott a konkrét ágazat. Ez megőrzendő és beépítendő a fejlődésbe.

A tudás integrálásának egyik fontos ágazata az űrtechnikához szorosan kapcsolódó ökológiai szemlélet. Egy példával élve, nyilvánvalóan nem lesznek csikászok, pákászok vagy madarászok az új világrendben, de a vízi és légi élőlények biológiai sokféleségének megőrzéséhez szükség van az ezekben felhalmozott és felhalmozódó tudásra. Nem úgy művelik ezeket a szakmákat, ahogy azt a XIX. századot megelőzően tették, de attól még annak a tudásnak a fenntartására szükség van. A szakmák védelmének része a tárgyi tudás, és annak továbbfejlesztése, és emellett ezeknek az ismereteknek a létet megőrző jellegének, értékrendet érvényesítő szerepének tudatosítása is. Az is feladat minden szakma számára, hogy annak művelőivel és fogyasztóival megértessék a kultúraőrző jelleget.

Minden egyes szakma, annak minden képzettségi szintje bekapcsolódik így a tudás termelésének egészébe. A korábbi időszak elidegenetettebb jellegű ismeretátadása, a kirekesztésre, a műveltség elvágására irányuló törekvés ezért tarthatatlan a tudásalapú gazdaság korában. Szükség van az oktatási folyamat nagyobb integrálására és a szakmai műveltség erőteljesebb beépítésére a kultúra és a tudomány egészébe.

Az oktatási integráltság erősítése azt feltételezi, hogy a korábbi időszakhoz képest sokkal erőteljesebben kapcsolódik össze a szakma művelésének legmagasabb szintje, a tudomány művelése, az egyetemi szféra és a szakma egésze, ami jelenti az adott ágazatba tartozó vállalkozói kört, a középszintű szakképzést vagy a szakmai ismeretanyag bizonyos elemeinek beépítését a közismereti tárgyakba és fordítva. A diákok és a hallgatók érdeklődését, karrierelképzeléseit már egészen korán felméri a korszerű oktatási rendszerek és az életkori sajátosságokat figyelembe véve formálják az oktatási folyamatot a hosszú távú fejlődés érdekében. Ez nem szakbarbárság, mert a kultúra egészét adja át az oktatási rendszer. Sokkal inkább a létbiztonság és az életpályamodell tudatosítása már a kezdetektől. Ebbe a folyamatba már a legalsó szinten is be lehet vonni vállalkozásokat, gyakorlati szakembereket, hiszen az iskola nem zárt intézmény.

Hasonló oktatási és nevelési folyamat történik horizontálisan is, hiszen a szakmai kultúrát a társadalom egészére, minden korosztályra is ki lehet terjeszteni. Nagyon találó ebben a tekintetben a Google által használt megkülönböztetés fogyasztó és felhasználó között. (Girard, 2009) A fogyasztó fogalmában még van egy passzív elem, ezzel szemben a felhasználó elnevezés már tartalmazza azt, hogy az illető be van avatva a szakmai tudás egy részébe, ami lehetőséget ad neki az adott

jószágon, szolgáltatáson keresztül is részt venni a politikai és gazdasági együttműködésben. Ez a szakma valódi szolgáltatása. A felhasználó emellett nemcsak elfogadja a szakmai eredményeket, hanem a maga szintjén alakítja is őket, részt vesz a szakma fejlesztésében. Ezt (a tanulást és fejlesztést egyszerre) nevezi Süskind (Süskind, 2018) a paraprofessionálisok működésének, ami minden szakma művelésének szerves része ma már. Ebben a folyamatban egyébként az oktatási intézmények is részt vehetnek különböző speciális tanfolyamokkal, ismeretátadással.

A szakma fejlődése, a szakmai kultúra visszaépítése csak a neoliberalizmussal történő szakítás segítségével lehetséges. A neoliberalizmus, különösen a mi térségünkben, nagyon jelentősen háttérbe szorította a szakmai kultúrát, de általában véve bármilyen kultúrát is. Mivel a gazdaságot csak a szabadversenyos kapitalizmus keretei között tudta elképzelni, ezért nem tudott más kommunikációs formát kitalálni a parancsadásnál, nem tudta beépíteni a dolgozók részvételét a vállalat és a gazdaság működésébe. A demokrácia hiányából fakadóan nem volt képes a kultúrát, beleértve a szakmai hagyományt, műveltséget sem beépíteni az üzleti modellekbe vagy az ágazat működésébe. Ez eredményezte a műveletlen szakemberek tömegeinek létrejöttét, a szakmai kultúra leépülését és a szakmai szervezetek kiüresedését.

A tudásalapú társadalomban a 2010-es évektől egyre érzékelhetőbb módon visszaépül a szakmai műveltség, a szakmai hagyományok szerepe az oktatásban. Ez azonban nem azonos a múlt konzerválásával. A neokonzervatív-neoliberális korszak technológiai fejlődése felszámolta a rutin munkákat, ezért nem lehet visszatérni a XX. század közepén (vagy korábban) végzett fogásokhoz, rutin műveletekhez, pusztán azon az alapon, hogy régen így folyt a munka. A szakmai hagyományt nem dogmaként érdemes értelmezni, hanem alkalmazandó eszközként. A szakértelemmel szembeni szkepticizmus, amit a szakirodalom közvetít (Koppl, 2018) szerepe, hogy a szakmai örökségből csak az maradjon meg, ami segíti az új világrendet, támogatja a tudásalapú gazdaságot.

A szakmákkal szembeni szkepticizmus kifejeződik politikai terminusokban is, aminek a során a szavazók kifejezheték dühüket a szakértelemmel, a technokrácia uralmával szemben. Ez a szembenállás azonban nemcsak a gazdaságpolitikai vezetéssel szemben jelenik meg a populizmus formájában, hanem minden szakmával szemben. Ezt jeleníti meg a szakértői kudarc kifejezés vagy a filozófiában a szkepticizmus előretörése. A szakértői kudarc fogalma végső soron arra a problémára utal, hogy a szakértő minden döntésének értékrendileg megalapozottnak és átláthatónak, racionálisan követhetőnek kell lennie. A szakértelemre hivatkozva nem lehet misztifikálni a döntést, elrejtteni annak célját a felhasználó elől. A feladatot csak a szakmai műveltség egészének birtoklásával lehet megoldani, hiszen a szakember csak ennek a tudásnak a birtokában tudja

megítélni azt, hogy mi a felesleges és mi nem az a saját tudományterületén. A szkepticizmus ezért nem a tudomány vagy a szakma művelésének felhagyását, hanem elfogulatlan tanulmányozását igényli, ami a neoliberalizmustól történő megszabadulás feltétele.

A szakértelem átadása széles társadalmi csoportok számára és ezen belül szűkebben a szakképzés az, ami közvetlenül képessé teszi ezeket a társadalmi csoportokat a tudásalapú gazdaságban történő részvételre. Ennek integrálása a tudásátadás egészébe az, ami a soron levő oktatáspolitikai feladat. Ezzel lehet meghaladni azt a rossz, dzsentri hagyományt, ami elválasztotta a „hétköznapi” tudást az „ünnepi” tudástól, azaz a praktikus ismeretek és az elméleti tudás közé merev választóvonalat húzott. Minden tudás érték, és minden tudás elmélet és gyakorlat összhangja, ezt az alapelvet most közvetlenül a szakképzésben érdemes alkalmazni.

A szakképzés hazai története eléggé terhelt a szaktárgyak és a közismereti tárgyak szembeállításával, azzal az alapproblémával, mintha a közismereti tárgyak oktatása ellentmondana a szaktudás fejlesztésének és valamely szakma művelésének. Ezzel szemben a fejlett oktatási rendszereknek az a sajátossága, hogy a pályaorientációt és a képzési programokat folyamatosan összehangolják. A szembeállítás mögött egy rossz elméleti-ideológiai alapállás húzódik meg. A szakképzés nem azt jelenti, hogy a tanuló később a munkásosztály tagja lesz, mint ahogy a vezető gimnáziumban folyó tanulmányok sem azt eredményezik, hogy tőkés, vállalatvezető válik belőle. Ezt csak a neoliberalizmus volt képes állítani.

A tudásalapú gazdaságban az adott szakma, adott tudomány műveléséhez széleskörű műveltségre van szükség, és ennek része, hogy a szakma minden egyes lépcsőfokát megismerje a tanuló a tanulási folyamat során. Ebben lehetnek elágazások. Nem kell mindenkinek egyetemet végeznie. Korábban is ki lehet lépni a folyamatból, pontosabban az elméleti általánosítás alacsonyabb szintjén lehet a tanulmányokat folytatni.

Az a törekvés azonban, hogy a szakképzés minden fázisával harmonizálni lehessen a közismereti tárgyakat megkerülhetetlen. Ez különösen Magyarországra érvényes, mert szemben a német és osztrák hagyománnyal nálunk az oktatási rendszer sokkal erőteljesebb feladata volt a nagytömegű, tanulatlan munkaerő egyszerre történő felzárkóztatása. Ez a jelenség magyarázta az írás olvasás területén elért kiemelkedő sikert a XX. század elején, és ugyanakkor a 30-as években bekövetkező hanyatlást is, leszámítva a vezető gimnáziumokban folyt oktatást. A 20-as, 30-as évek fő műveltségi ugrása a taylorizmusra és a fordizmusra felkészítő iskola volt a fejlett országokban, amiben a szakmai tevékenységen keresztüli nevelés kapott nagyobb hangsúlyt. Ez utóbbi, a szakképzésen keresztüli nevelés hiányzott, vagy legalábbis nagyon ellentmondásosan és sporadikusan jelent meg a hazai szakképzésben. Ezt az értékrendi közvetítést a szakma (elmaradt

gyakorlati tapasztalatainak) átadása során nem tudták bepótolni a XX. század egészében sem. Ennek alapvetően vezetői oka volt: a vállalati vagy üzemi szintű vezetés nem volt képes a humán erőforrást, a termelő embert tisztelni és rendszerszerűen segíteni a fejlődését. Ezt a rossz örökséget lehet most megtörni a korszerű technológia, a tudásátadás egy új formája segítségével.

Az írás-olvasás napjainkban is alapvető fontosságú a tudásgazdaságba való bekapcsolódáshoz. Probléma, hogy korábban az alapképzésbe szervesen nem épült be a szakképzés, beleértve az agrárszakképzést is. A mezőgazdasági művelésben nem léptek túl az elavult, kisparaszti gazdaság és nagyüzemi művelés dichotómiáján. Ez a szerkezet változik meg napjainkban az agrártechnológia átalakításával. A „zöldítés”, ami az Európai Unió agrárfejlesztési elképzeléseinek központi eleme, azt igényli, hogy minden terület, az ott őrzött kultúra, annak különböző elemeivel együtt nagyobb szerepet kapjon a fejlődésben. Kiépüljön az infrastruktúra, ami lehetővé teszi a tudás kiterjesztését és integrálását, és ezzel párhuzamosan a korszerű agrárszakképzés keretei között tegyék képessé az agráriumban dolgozókat az infrastruktúra használatára.

A részvétel fontos eleme a piaci szereplővé válás, a gazdálkodási ismeretkör, ami részben pénzügyi tudás, kultúra, de legalább ilyen fontos a marketingre vonatkozó ismeretek birtoklása. Ennek, hiánya a hazai szakképzés másik sajátossága. A gazdálkodási tudás hiánya vagy legalábbis nem elég hangsúlyos jelenléte akármilyen szintű szakképzésről van szó már a kezdetektől jellemezte a hazai szakképzést néhány kiemelkedő példát leszámítva. A „piac érzékelése”, a fogyasztói, társadalmi elvárások, szükségletek megismerésének módszertana ezzel szemben mindig nagyon fontos része volt a gazdálkodói tudásnak. Az átlagosan alacsonyabb vállalkozói kultúra oka a jozefinizmus rossz hagyománya, aminek célja a kisárutermelői gazdaság létrehozása volt, az elidegenült piaci modell megalapozása, aminek a keretében minden kistermelő elő tudja állítani a terméket, de annak társadalmi hasznosítását értékesítését már nem ismeri. A piaci egyensúly kialakulását már nem látja be, azt a gazdaságpolitikai vezetés hozza létre, és amiből az egyes termelő ki van rekesztve. A termelő Csak a vezérelv és a szélsőséges individualizmus között ingadozik, és ez a két szélsőség össze is ér. A gazdálkodási tudás ezért a gazdaságpolitikai-politikai kultúra emelésének az alapvető eszköze is.

A jozefinizmus modelljére (ami jelentős mértékben hasonlít a Marx által A tőkében leírtakra), azonban hosszú távú fejlődést nem lehet építeni, ebből nem tud kifejlődni egy méretében tagolt piramis alakú piac és nem tud kapcsolódni a fogyasztói igényekre rugalmasan reagáló vállalkozói mentalitáshoz sem. A rendszerváltás utáni szakképzési átalakulás folyamatban nagyobb hangsúlyt kapott a kereskedelmi képzés, ami a fenti modell kritikája, ugyanakkor ez a kereskedelmi tudás csak akkor lehet sikeres, ha egy konkrét szakma piacának

ismeretéhez kötődik. Azokat az eszközöket adja át, amelyek annak az ágazatnak, szakmának a fejlesztéséhez szükségesek. Ez talán még nem eléggé jelent meg a kereskedelmi képzésekben. Hozzá kell tenni, hogy ennek szükségessége napjainkban válik fontossá. Amíg a szakképzésben résztvevőket alapvetően a multinacionális vállalat foglalkoztatja, addig legfeljebb a munkavállalói jogok ismerete a fontos, más gazdálkodói tudásra voltaképp nincs szükség. Ha azonban olyan ágazatban tanulnak, dolgoznak a szakképzésben résztvevők, ahol önálló piaci szereplővé kell válniuk, akkor a gazdálkodói-piaci ismeret hangsúlyossá válik. Ez történik most, hiszen a közúti járműgyártás mellé fel kell nőnie az élelmiszeriparnak és a mezőgazdaságnak is, ezekre nézve van szükség fejlesztéspolitikára. A fejlesztési elképzelések sikere jelentős részben azon múlik, hogy a gazdálkodási tudás és a szakismeret hogyan képes bekapcsolódni a piaci ökoszisztémába.

3. A SZAKKÉPZÉS HAZAI TÖRTÉNETE, A KEZDETEKTŐL 1945-IG

A tudásgazdaságba integrálódó szakképzéssel szembeni elvárások jobb megértését segítheti, ha a röviden áttekintjük annak mintegy félévszázados történetét. A történeti elemzés célja annak igazolása, hogy a mezőgazdaság fejlődése során a gazdálkodási ismeretek átadása csak időnként volt összhangban az agrártechnológiai fejlődéssel. Ennek megváltoztatása teszi lehetővé csak, hogy az ökológiai szemlélet a hatékonyság és az eredményesség forrásává tudjon válni.

A magyarországi a szakképzés története a középkorig vezethető vissza, a céhek 14. században történő megjelenésével. Ezek a szervezetek voltak azok, amelyek a 14-18. század között meghatározták a szakképzést, háromlépcsős képzési rendszerükkel. A szabad verseny vetett véget működésüknek, a 19. század végére formálisan is megszűntek, az 1872. évi VIII. törvénycikk következtében.

A 18. századtól Közép- és Kelet-Európában, a felvilágosult abszolutizmus keretei között az állami célok – a hatékonyság elérése, a mezőgazdasági és ipari termelés, a bányászat és a kereskedelem fejlesztése – elérésének eszközet elsősorban az oktatásban látta, így különösen nagy figyelem irányult erre a területre, – kiemelten pedig a szakemberek képzésére. A felsőfokú szakképzési intézmények az 1760-as évektől alakultak, a képzési területek széles körét fedték le: Selmezbányán bányatisztképző iskola, Pozsonyban ipari, mezőgazdasági, közigazdasági felsőfokú képzéseket kínáló intézmény alakult, de királyi akadémiák nyíltak Győrben, Nagyszombaton, Kassán, Nagyváradon, Kolozsváron és Zágrábban is, ahol bölcsészeti és jogi tanfolyamok működtek. A képzéseket ekkor az ipari felhasználhatóság, a gazdasági hasznosság alakította. A gyakorlatias szemléletmód a népiskolákban, kis- és nagygyimnáziumokban is megjelent az I. Ratio Educationis rendelettel 1777-ben –azonban az alsó és középszinten ez nem teremtette meg a szakoktatás intézményeit.

A felsőfokú szakképzés tekintve az 1800-as évek elején, a II. Ratio Educationis romlást hozott: a pesti egyetem mérnökképző intézetének (Institutum Geometricum, 1782) képzési ideje a korábbi három évről két évre csökkent és a szakmai anyag megújítása is elmaradt, a tanári gárda azonban magas színvonalat tudott képviselni ebben a korszakban. A tananyag részét képezte a természetrajz, mezőgazdaságtan, kísérleti fizika és mechanika, matematika, építészet, geodézia, hidrotechnika. A selmeci bányászokképzés fejlődése szintén lelassult a 19. század elején, azonban a reformkor során elindult a tananyag bővítése, korszerűsítése, valamint új tanszékeket is alapítottak és emelkedett a képzési idő is. Ebben a korszakban alakult meg az első agrár felsőoktatási intézmény Keszthelyen (Georgikon, 1797), melynek célja olyan gazdatisztek képzése volt, akik képessé váltak a kapitalizált nagybirtokok termelésének szervezésére. A felsőfokú agrár szakképzés egy másik intézménye az 1818-ban alapított magyaróvári tanintézet (magyaróvári Gazdasági Felsőbb Magánintézet).

A 18-19. századi szakképzés fejlődése két részre osztható: egyrészt az 1830-as évekig tartó "haladó törekvések hullámvölgye" korszaka, másrészt a reformkor időszaka, amelyet a szakképzés intézményrendszerének kiépítése jellemez. A tárgyalt korszak első felét meghatározó korszakjellem a felvilágosodás és a polgári reform ellenes szellemiség: habár a nemzeti megújulás igényét hangoztatta, azonban elkötelezetten védte a feudális viszonyokat és elnyomta a haladó társadalmi és politikai törekvéseket. Az oktatáspolitikai irányzatok küzdelmét is ez a trend határozza meg 1830-ig: iránya a polgári átalakulás, a nemzeti függetlenedés felé mutat. A szakképzés meghatározó fejlesztési eleme lett az iparnak, mezőgazdaságnak, kereskedelemnek egyaránt.

Az ipari és kereskedelmi szakképzés irányítói a 19. század elején még mindig a céhek voltak. Azonban a mezőgazdasági képzések szervezeti kerete nem volt meghatározott, nem alapultak céhek az oktatás ezen ágára céhek. A kor első szakképző intézményei magánintézmények voltak, az első szakiskolák a mezőgazdasági képzés céljait szolgálták. Tessedik Sámuel nevéhez több alap- és középfokú szakképző intézmény alapítása és működtetése is kötődik 1767 és 1806 között. A szarvasi szorgalmatossági iskolája az 1790-es években az írás, olvasás, számolás és hittan mellett számtalan szakmai tárgyat tanultak a növendékek elméleti és gyakorlati órákon is: faültetést és -ápolást, selyemhernyó-tenyésztést, állattenyésztést, szőlészetet, kertgazdálkodást. A mezőgazdasági tudás mellett elsajátíthatták az egészségtan, a kereskedelem alapjait is, de tanultak földmérést, elemi építészetet, mértani rajzkészítést, meteorológiát és közgazdaságtant is. Az iskola folyamatos fejlesztéseken ment keresztül, azonban bizonytalan anyagi eszközei miatt Tessediknek 1795-ben, majd véglegesen 1806-ban be kellett zárnia az intézményt, amely ebben az időszakban már nem csak mezőgazdasági, hanem ipari, kereskedelmi és tanítóképzést is nyújtott. Szintén Tessedik készítette elő a

Nákó-uradalom földműves iskolájának tanulmányi tervét Nagyszentmiklóson. Az 1840-es évektől több alsófokú, kis létszámú gazdasági tanintézet létesült Nagykőrösön, Szőkehalmon, Zeleméren, Cegléden. A reformkor liberális nemesi ellenzéke úgy gondolta, a meglévő intézmények nem elégségesek a hazai mezőgazdaság korszerűsítéséhez, szorgalmazták az Országos Központi Gazdaképző Intézet létrehozását.

Erdészeti szakképzés az 1800-as évektől kezdett teret nyerni, azonban rövid életűnek bizonyult: 1806-ra a Habsburg kormányzat bezáratta a lipótújvári és kismartoni erdészeti szakiskolákat, a Selmecebányán 1807-ben alapított felsőfokú erdészeti iskola megnyitásával.

A 18-19. század szakképzésének második szakaszában jött létre az első kereskedelmi szakközépiskola 1830-ban - az intézményben kereskedelmi számtan, földrajz, jog, könyvvitel, áruismeret és technológia tanítása folyt. Magániskolák sora nyílt ennek mintájára Budán, Temesváron, Pécsen, Győrben, Nagyszébenben és Kolozsváron.

Az alapfokú oktatás tananyagának reál irányba történő bővítése szintén ebben az időszakban ment végbe felekezetenként eltérő időben: a nagyobb városok alapfokú intézményeiben olyan tantárgyak oktatása kezdődött el, mint a kereskedelmi tárgyak, számtan, mértan, technológia, kereskedelem, könyvelési ismeretek, ügyiratok készítése. Az ilyen jellegű polgári iskolák célja azon tanulók ipari, kereskedői pályára történő felkészítése volt, akik nem gimnáziumban tanultak tovább. A századfordulóra ilyen iskolák voltak Lőcsén, Késmárkon, Pozsonyban, Sopronban - melyek az evangélikusok tevékenységéhez volt köthető. Emellett az izraelita felekezet is indított ilyen iskolákat Pesten, Óbudán, Aradon, Nagykanizsán és Pozsonyban. Az evangélikus és izraelita intézményalapításokra állami-katolikus részről 1806-ban a II. Ratio Educationis adott választ azáltal, hogy felső elemi iskola létesítését tette kötelezővé minden nagyobb városban.

A kézműves szakmai képzés irányítása a 18-19. század szakképzésének második időszakában két kézben maradt: a céhek és a nagyobb városokban található vasárnapi rajziskolák jelentették ezek központját. Az ipari szakképzés szervezett formában az Iparegyesület 1841-es megalakulásával kezdődött el: az egyesület feladata volt Pesten a mesterinas iskola fenntartása, ahol hároméves képzésben, magyar nyelven tanulhattak az inasok írást, olvasást, számtant, történelmet, földrajzot, kamatszámítást, könyvvitelt és technológiai ismereteket.

Az 1848-as forradalmi eseményeket követően alakuló önálló magyar kormány oktatási reform elképzeléseit a fegyveres harcok akadályozták meg, a szabadságharc végével pedig az ország részben elvesztette függetlenségét: a magyar tanügy szervezése birodalmi érdekek szem előtt tartásával történt meg. Német mintára nyolcosztályos gimnáziumokat és hatosztályos reáliskolákat hoztak létre. A középiskolai felső osztályok tananyagában háttérbe kerültek a gyakorlati, reál

tárgyak, helyette a humán tartalom vette át a hangsúlyt. A korszakban továbbra is a vasárnapi rajziskolák jelentették az ipari és kereskedelmi alsó szakképzés intézményeit. Alsó két osztályban elemi ismeretek és hittan képezte a tananyag részét, míg a harmadik osztályban megjelent a fizika, földrajz, rajz, fogalmazás, könyvvitel. A háromosztályos alreáliskolák, amelyek a középfokú iparoktatás színhelyei voltak, iparágak, szakmák szerint nem differenciálódtak, ez csak a főreáliskolák felső három osztályában történt meg, amely a felsőfokú műszaki oktatásra készítette fel a tanulókat.– Ezek a főreáliskolák azonban egészen 1875-ig nem adtak érettségit. A kereskedelmi középfokú szakképzés elsősorban német nyelven folyt. A középfokú oktatás mellett a polgári átalakuláshoz alkalmazkodó kereskedelmi képzést 1857-től a Pesti Kereskedelmi Akadémia biztosította, ahol három éves képzésben, német nyelven folyt az oktatás. A szabadságharc után mezőgazdasági szakiskolák nem maradtak fenn, csupán Budán az 1853-ban jött létre a Gyakorlati Tanintézet, ahol haszonkertészeket képeztek és 1860-ban a Vincellér- és Kertészképző Gyakorlati Tanintézet.

Felsőfokú szakképzés tekintetében jelentős romlás ment végbe 1850-ben: a pesti egyetem bölcsészkaráról különválasztották a mérnökképzést, az intézet ezután nem állíthatott ki oklevelet. Emellett megszűnt a mezőgazdasági tagozat, a kereskedelmi tagozatot pedig beolvastották a Technikai Intézetbe, ahol a mérnökképzés is folyt. Ennek következtében jelentősen megnőtt azok száma, akik külföldi műszaki főiskolát választottak. A műszaki felsőoktatás reformja végül hat évvel később (időpont) kezdődött meg a József Poitechnikum megalapításával, ahol önállóan indult el a mérnöki, közgazdász, kereskedelmi egyetemi szintű képzés. A következő években külön karok jöttek létre és hosszabbodott a képzési idő is. A selmeci akadémián 1850-ben indult újra a képzés, ahol új tanszékeket alapítottak, külön hangsúllyal a gépészetre és a kohászatra. A felsőfokú mezőgazdasági képzés egyedül a magyaróvári intézményben folytatódhatott, amely állami kézben működött tovább. A keszthelyi agráriskola nem folytathatta tovább működését, azonban leválasztásra került az Állatorvosi Tanintézet, amely Pesti Állatgyógyintézet néven működött tovább.

Ebben a korszakban indult el a tanárképzés, 1850-ben a pesti egyetem bölcsészkarán és a későbbi József Műegyetem jogelődjében - előbbi gimnáziumok, utóbbi reáltanodák tanárképzését folytatta.

A kiegyezés után a magyar oktatásügy autonómiát szerzett, mely fontos korszakává tette a hazai köz- és felsőoktatásnak, amelyet az ipar és a kereskedelem gyors fejlődése fémjelzett. Megnőtt a képzett szakemberek iránti igény, amely szükségessé tette a megfelelő szakoktatási rendszer kiépítését. A mezőgazdasági és ipari, kereskedelmi képzés növekvő fejlődésbeni különbségeit jól jelzi a három ágazat modernizációja közötti különbségek növekedése is az ipar és a kereskedelem javára.

Az 1868-ban létrehozott népiskolákban és polgári iskolákban tanítottak mezőgazdasági és ipari ismereteket fizika és természetrajz tárgyak keretében. A korszakban alapfokú oktatás tekintetében némileg elkülönültek az eltérő gazdasági profillal rendelkező területek: míg az iparosodottabb vidékeken ipartan, a mezőgazdasági térségek esetében mezőgazdasági ismeretek elsajátítására volt lehetőség. 1879-től elindult a polgári iskolák szakképző intézménnyé alakulása, ennek érdekében tanműhelyeket hoztak létre, azonban rövidesen ezek megszűntek, a polgári iskolákban tanulók elsősorban hivatalnoki, tisztviselői pályához szükséges ismereteket tanultak.

A szakképzés szempontjából egyik legmeghatározóbb esemény a korszakban a céhek 1872-ben történő megszűntetése, mely kezdetét jelentette a szabad versenyen alapuló iparfejlődésnek. Az iparostanulók képzését kisiparosok és ipartestületek vették át. A tanoncok képzési idejét, minimum életkorát és munkaidejét is törvényben rögzítették - a jogi szabályozás következtében pedig kialakult a tanonciskolák hálózata.

A középfokú szakoktatás négy típusa működött 1867 és 1918 között, melyek célja jól képzett iparosok, gyári előmunkások, művezetők képzése volt:

- ◆ Felsőipariskolák
- ◆ Ipari szakiskolák
- ◆ Nőiipariskolák
- ◆ Kézművesiskolák

A dualizmus korában két felsőfokú intézményben volt lehetőség mérnök képzésben részt venni: a József Műegyetemen és a selmeci Bányászati és Erdészeti Akadémián. Mind a két intézmény dinamikusan fejlődött ebben a korszakban: a hallgatók száma növekedett, az egyetemek autonómiája nőtt, illetve szakmai tekintetben is jelentős fejlődésen mentek keresztül. A korszakban a kereskedelmi és közgazdaságtudományi felsőfokú képzés több lépcsős rendszerben működött: részben középiskolai oktatásból fejlődött ki, részben állami fenntartású intézményekben valósult meg. Az agrárképzés fejlődése a kiegyezés után felgyorsult – különösen az állatorvosi képzés. A tanárképzés az 1870-es évektől alakult kezdett kiépülni, 1898-ban megalakult a Magyar Királyi Állami Kereskedelmi Iskolai Tanárképző Intézetet, melynek feladata a tanárképzés megszervezése, a tanárjelöltek felkészítése.

Az alapfokú szakképzésben a Horthy korszak során jelentős változások nem mentek végbe. Nehézséget jelentett a korszakban, hogy a világválság és a háború következtében a tanonciskolákba magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők is jelentkeztek, amihez azonban a tananyag nem alkalmazkodott. Ezáltal még inkább szembetűnővé váltak az alapvetően is korszerűtlen tananyagok hiányosságai.

Az ipari középfokú oktatásban nőttek a bemeneti követelmények, azonban csökkent a képzési idő. Tananyag tekintetében nőtt az elméleti szakismeretek

szerepe, a műhelygyakorlatok rovására. 1920-ban az ipari és kereskedelmi iskolák mintájára létrejött a felső mezőgazdasági középiskola intézménye is, amely képzési rendjében humán tárgyak is szerepeltek, így a tanulóknak lehetőségük volt érettségét letenni a négy év leteltével. Az 1938-1944 közötti időszak hozta el a középfokú szakképzés reformját: mind fiúk, mind lányok számára három középfokú intézmény létesült: gimnáziumok, líceumok és középiskolák. Az iskolák érettségét is adtak, amely lehetőséget is jelentett a továbbtanulásra.

A felsőfokú szakképzés rendszerében meghatározó esemény volt a korszakban műszaki, gazdasági és agrárfelsőoktatás összevonása: az 1934. évi X. törvénycikk létrehozta a József Nádor Műszaki és gazdaságtudományi Egyetemet, amely az addigi magyar oktatásszervezésben szokatlan felépítést képviselt. Gyakorlatban a törvény értelmében a Műegyetemhez csatoltak minden reáltudományokkal foglalkozó főiskolát: a közgazdasági felsőoktatás, a Soproni Főiskola, az Állatorvosi Főiskola. Az új egyetem öt karból állt:

- ◆ Mérnöki és Építészmérnöki Kar
- ◆ Gépész- és Vegyészmérnöki Kar
- ◆ Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki Kar
- ◆ Mezőgazdasági és Állatorvosi Kar
- ◆ Közgazdaságtudományi Kar

A tanárokkal szemben 1924-től fogalmazódtak meg komolyabb követelmények: felsőkereskedelmi iskolában csak olyan tanár taníthatott, aki megszerezte az ehhez szükséges képesítést a szaktantárgyakból. 1925-től a tanárképzés, egyelőre csak a Közgazdaságtudományi Karon belül, de elkezdte önállósulását: a szakmai tárgyak mellett ekkor nyert teret a tanárképző előadások, nyelvi tanfolyamok, irodák és gyárak látogatása, tanulmányutak, hospitálások, próbaelőadások. Az egyetemek összevonása után is fennmaradt a tanárképzés mind az ipari-műszaki, agrár-mezőgazdasági és kereskedelem-közgazdaságtani ágazatban: a szakmai tárgyak mellett elsősorban pedagógiai, pszichológiai és filozófiai ismereteket tanulhattak a tanárjelöltek.

A második világháború után utáni újjáépítéshez szükséges szakmunkás tömeget a tanoncképzők nem voltak képesek biztosítani: erre szolgáltak megoldásként a pár hónapig tartó szakmunkásképző tanfolyamok – azonban ezzel párhuzamosan a tanoncképzés újjászervezése is elindult.

1950-ben létrejött szovjet mintára a Munkaerő-tartalékok Hivatala (MTH) – ennek feladata a szakmunkásképzés összehangolása volt. Az iparosítás következtében jóval nagyobb számban volt szükség szakmunkásokra, ezt a hiányt a képzési idő rövidítésével oldották meg: ekkor a képzési idő másfél-két év volt. 1953-ban ezt felemelték három évre, azonban a gyakorlati képzés jóval hangsúlyosabb szerepet kapott. Az ipari szakmunkásképzés mellett 1957-től alakulnak ki a kereskedelem és a mezőgazdaság szakiskolái is a Munkaügyi

Minisztérium koordinálása alatt. A szakmunkás iskolák alapvető működését az 1969. évi törvény határozta meg egészen a rendszerváltásig: ekkor került előtérbe az elméletibb, szélesebb spektrumú tudásanyag fontossága, amely jelentős minőségi váltást hozott a szakmunkásképzésben. Emellett a tanulók száma is jelentősen növekedett: míg 1949-ben 60 ezer tanuló kezdte meg ilyen rendszerben tanulmányait, 1969-re ez a szám 224 ezerre nőtt.

A középfokú szakképzés reformjait az 1950-60-as években az átgondolatlanság jellemezte: újraszervezték az 1938-ban létrejött középfokú, gyakorlati szemléletű intézményeket, az állam átvette a felekezeti és községi szakiskolák felügyeletét, 1950-ben pedig létrehozták a technikumokat, amelynek célja az ipari középvezetői réteg megteremtése volt: olyan szakembereket képeztek itt, akik nem csupán szakmai, de általános műveltséggel is rendelkeztek. Az ipari üzemek vezetői azonban a frissen végzett technikusokat nem találták elég felkészültnek a középvezetői szinthez, ezért sok esetben szakmunkás feladatkört kaptak – amelyhez azonban nem volt meg a technikai tudásuk. Emiatt 1955-től a technikus végzettséget csak szakmai gyakorlat elvégzése után lehetett kapni. A mezőgazdaság az 1950-es években válságos időt élt meg, ezért az ágazat technikumai sem voltak népszerűek a tanulók körében. 1961-ben két részre osztották a technikumokat: egyrészt érettségire épülő felsőfokú technikumokra, másrészt szakközépiskolákra, amely érettségit és szakmunkást bizonyítványt is nyújt. Az intézkedés célja a középiskolai képzés általánossá tétele volt. Az 1960-as években stagnált a felsőfokú technikumok és szakközépiskolák fejlődése, azonban az 1970-es évektől újból lehetőség volt ezekben az intézményekben tanulni. Az 1980-as évektől élénk szakmai vita kezdődött a szakképzés helyzetéről. A legnagyobb problémának a túlzott specializációt és a technikumi képzés alacsony színvonalát látták. 1985-ben fogadták el az új oktatási törvényt: a szakmunkásképző középfokú szakoktatási intézményként került definiálásra, a szakközépiskola érettségit és szakmunkás képesítést is nyújtott, amely két, három és négyéves rendben is működött – valamint egyes kijelölt szakközépiskolákban ötéves képzést is szerveztek, amely végén a tanuló technikus vizsgát tehetett.

A felsőoktatási szakképzés első reformja a korszakban 1945-48 között ment végbe: ekkortól járhattak nők is felsőfokú intézményekbe. 1948-ban megszüntették a Műegyetem közgazdász és bányász-képzését, létrejött az önálló Magyar Közgazdasági Egyetem és a Nehézipari Műszaki Egyetem. A Műegyetem új szervezeti felépítéssel (mérnöki, építész-, gépész-, villamos- és vegyészmérnöki karok) Budapesti Műszaki Egyetem néven folytatta működését. A magyar mezőgazdasági felsőoktatást a korszakban a Magyar Agrártudományi Egyetem képviselte.

4. KAPCSOLAT A JÁRÁSOK FEJLETTSÉGE ÉS A SZAKKÉPZÉSBEN TANULÓK ISKOLAVÁLASZTÁSA KÖZÖTT

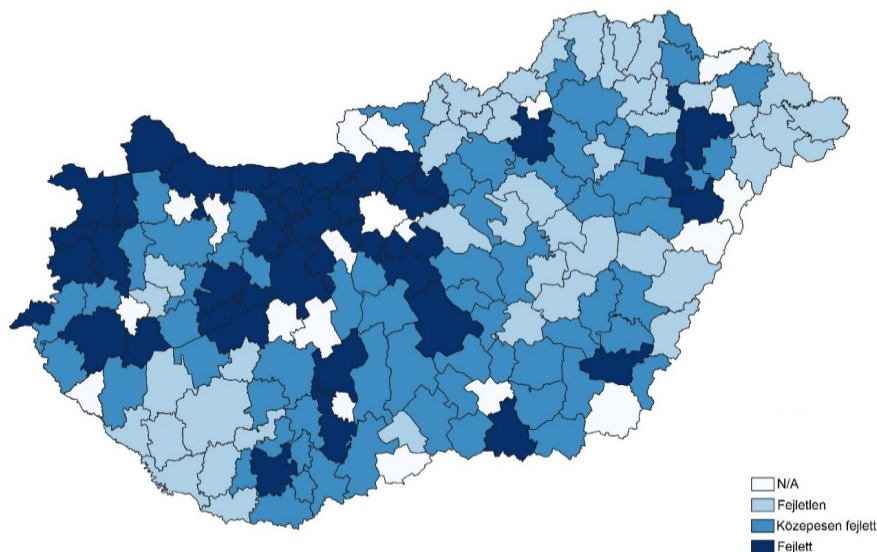
A továbbiakban az elemzés a járások fejlettségének mutatószámai és a szakképzésben, - szakgimnáziumban, szakközépiskolában, szakiskolában - tanulók jellemzői közötti statisztikai kapcsolatot vizsgálja. Arra keresi a választ, hogy a társadalmi gazdasági helyzet befolyásolja-e a diákok iskola- és szakmaválasztását, tanuláshoz való viszonyát, a lemorzsolódási veszélyre való hatást?

A tanulmányban közölt számításokhoz és ábrákhoz az Oktatási Hivatal (OH), a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) és a Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet (GVI) egyes adattábláit használtuk fel, ezekből nyertük ki a járási szintű adatokat. Összesen 174 járást különböztetnek meg Magyarországon, ebből 156 olyan volt, amelyhez minden szükséges információ a rendelkezésünkre állt, így ezekre végeztük el a számításokat. Végig igyekeztünk a lehető legfrissebb forrásokat felhasználni, ez a gyakorlatban többnyire 2019-es adatokat jelentett, kivétel volt ez alól a GVI átlát közölt fejlődő és leszakadó járásokat bemutató adatsor, melyből csak 2017-es volt elérhető.

4.1. Eredmények bemutatása

A kutatás során a járásokat három fejlettségi csoportba soroltuk be a GVI adatai alapján. Az 5-ig terjedő skálán fejletlennek tekintettünk egy járást, ha a pontszáma nem érte el a 2,5-ös értéket, fejlettnek, ha a pontszáma legalább 3,5 volt és közepesen fejlettnek, ha a két érték közötti pontszámmal rendelkezett, az 1. ábra térképes formában is szemlélteti az így kialakult megoszlást. Ennek alapján elmondható, hogy a fejlett járások leginkább az ország nyugati, északnyugati területein helyezkednek el, míg a fejletlen járások elsősorban az ország északi, északkeleti és délnyugati részein csoportosulnak.

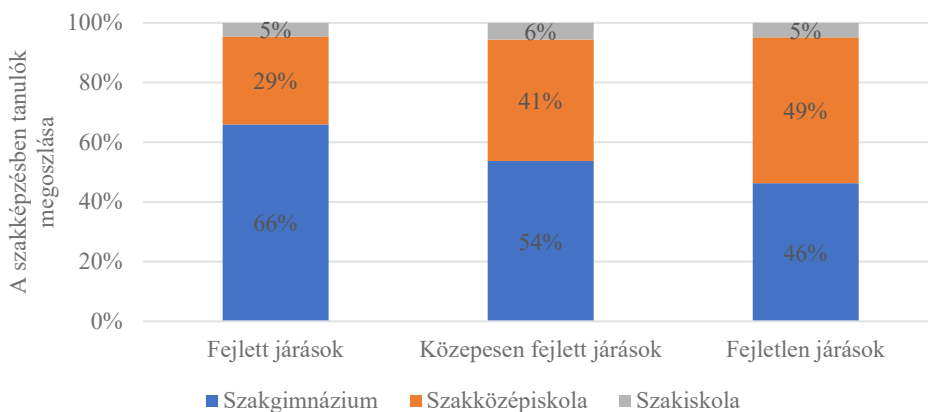
I. ábra: A járások fejlettsége

Forrás: GVI járások fejlettségi mutatói 2017.

A 2. ábrán a szakképzésben tanulók megoszlását vizsgáltuk iskolatípusonként a különböző fejlettségű járások között. Az ábra alapján a fejlett járásokban a tanulók kétharmada választja a szakgimnáziumokban folyó képzéseket, míg ugyanez az arány a fejletlen területeken nem éri el az 50 százalékot sem. Látható, hogy minél kevésbé fejlett járást vizsgálunk, annál inkább megemelkedik a szakközépiskolai tanulók hányada, a fejletlenek esetén minden második diák vesz részt ebben a képzési formában, ezzel szemben a fejlettekben csak minden harmadik. A szakiskolai képzésekben ugyanakkor nem látni érdemi különbséget, minden csoportban közel azonos, 5 százalék körüli értékeket tapasztalni.

2. ábra: A szakképzésben tanulók megoszlása iskolatípusonként a különböző fejlettségű járásokban

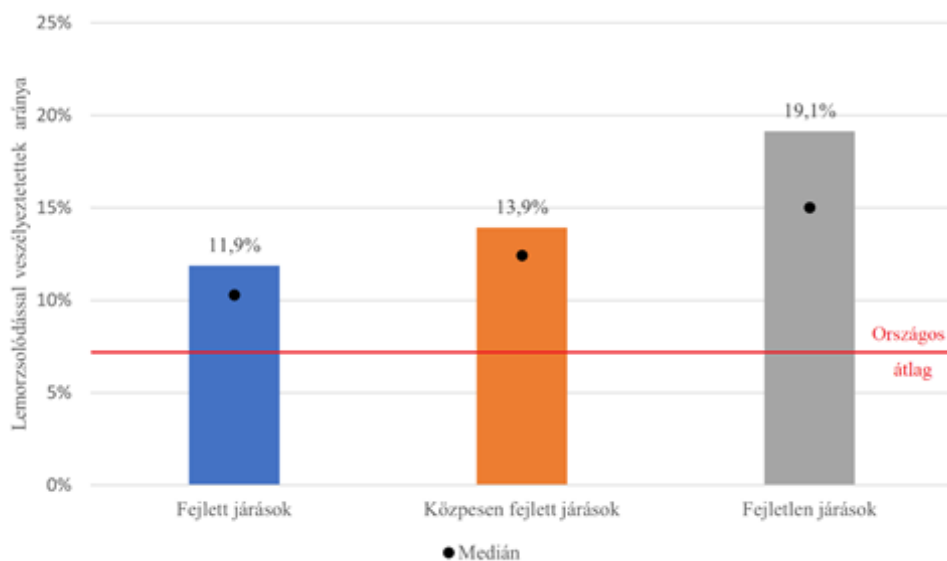

Forrás: OH 2019/2020-as tanévben szakképzésben résztvevők adatai, GVI járások fejlettségi mutatói 2017.

A 3. ábrán a lemorzsolódással veszélyeztetett⁵ tanulók aránya látható. Az első megállapítás, amit le lehet vonni, hogy a szakképzésen belül minden vizsgált járástípus esetén magasabb a lemorzsolódással való veszélyeztetettség mértéke, mint az országos átlag. Kiemelendő továbbá, hogy a járások fejlettsége és a lemorzsolódás veszélyének való kitettségük között hasonló dinamika figyelhető meg, mint ami a szakközépiskolák esetén korábban bemutatásra került, vagyis a fejletlen járások felé haladva egyre magasabb értékeket tapasztalni. Erre mutat rá, hogy az elmaradott járások esetén 61,3 százalékkal magasabb átlagos értékeket látni a fejlettekhez képest, amin az sem javít érdemben, ha a mediánértékek kerülnek összehasonlításra, így is közel 46 százalékos az eltérés.

⁵ A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény 4. § 37. pontja értelmében lemorzsolódással veszélyeztetett az a tanuló, akinek az adott tanévben a tanulmányi átlageredménye közepes teljesítmény alatti vagy a megelőző tanévi átlageredményéhez képest legalább 1,1 mértékű romlást mutat, és esetében komplex, rendszerszintű pedagógiai intézkedések alkalmazása válik szükségessé.

3.ábra: Lemorzsolódással veszélyeztetettek a szakképzésen belül

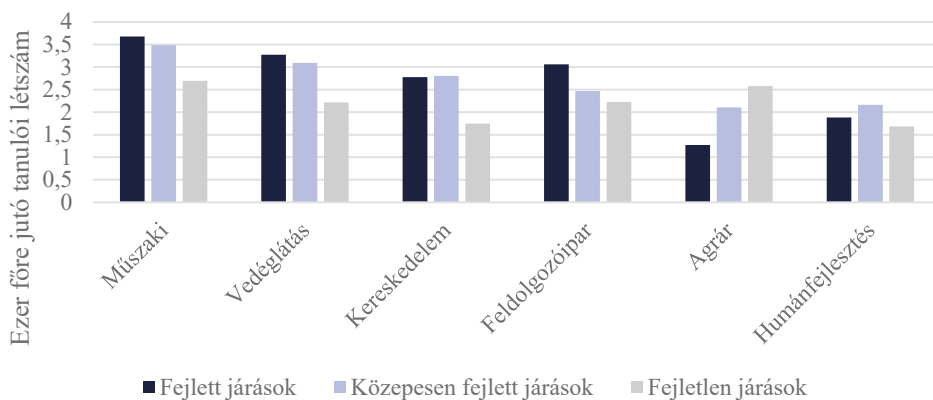
Forrás: OH 2019/2020-as tanévben szakképzésben résztvevők adatai, GVI járások fejlettségi mutatói 2017.

Az továbbiakban az egyszerűbb és közérthetőbb számítások miatt a 24 megkülönböztetett szakmacsoportot 6 nagyobb kategóriába soroltuk, így kialakítva a műszaki, a vendéglátás, a kereskedelem, a feldolgozóipar, az agrár és a humánfejlesztés főcsoportokat.

A 4. ábra már a főcsoportok mentén mutatja be az különböző fejlettségű járásokban megfigyelhető eltéréseket a szakképzésben tanulók ezer főre vetített átlagos értékében. Mint látható, mind a műszaki, mind a vendéglátóipari ágazatba sorolt képzések közel egyforma népszerűségnek örvendenek a két legfejlettebb járáscsoportban, ezzel szemben a fejletlen területeken élők között nagyjából 25 százalékkal kevesebben vesznek részt ilyen képzésekben. Ehhez hasonló mintázat látható a kereskedelmi képzések területén is, ugyanakkor itt már közel 40 százalékos differenciáról beszélhetünk a legelmaradottabb járásokat vizsgálva. A feldolgozóipari ágazat jellegzetessége, hogy a fejlett járások markánsan elkülönülnek nemcsak a fejletlenekhez, hanem a közepes fejlettekhez viszonyítva is, körülbelül negyedével több tanulót vonzva mindkét említett járástípushoz képest. A legélesebb különbség azonban mégis az agrárium területén rajzolódik ki, amíg a fejlett járásokban 1,27 agrártanuló jut ezer főre, addig a közepes fejlettségűekben ennek 1,6-szorosa, a fejletlenekben pedig már több mint ennek kétszerese. Ezzel szemben a humánfejlesztés egy kifejezetten homogénnek tekinthető terület, nem tapasztalni érdemi eltéréseket.

Az ábrára pillantva az is látható, hogy minden csoportban a műszaki területen tanulók létszáma a legmeghatározóbb, továbbá a fejlett és a közepesen fejlett járások esetén is szorosan második helyet foglal el a vendéglátás, azonban a fejletlenek esetén már csak a harmadik legnépszerűbb, nagyjából 14 százalékkal lemaradva az agrárképzések mögött, ami a másik két járástípusban a legkevésbé kedvelt hatodik helyet foglalja el. Ezek alapján érdemesnek tűnik az egyes fejlettségi csoportok között a teljes képzési szerkezetben adódó eltéréseket is megvizsgálni, amihez a főcsoportok ezer főre vetített tanulói létszámának értékéből számított Pearson-féle korrelációs értékeket nyújthatnak segítséget. Az eredmények szerint a fejlett és közepesen fejlett járások nagyfokú hasonlóságot mutatnak, 0,89-es pozitív irányú értékkel. Jelentős különbség látszik viszont, ha a fejlett és fejletlen járásokat vetjük össze, ekkor csupán 0,19-es korrelációról beszélhetünk, ami teljesen jelentéktelen kapcsolatra utal. Szintén elhanyagolható a közepes és a fejletlen járások közötti korrelációs kapcsolat erőssége is, hiszen ennek az értéke is épphogy csak meghaladja a 0,35-öt, vagyis a fejlett és közepesen fejlett járások szinte egy külön dimenzióban léteznek fejletlen társaikhoz képest.

4. ábra: Az ezer főre jutó tanulók száma a különböző fejlettségű járásokban az egyes főcsoportok szerint

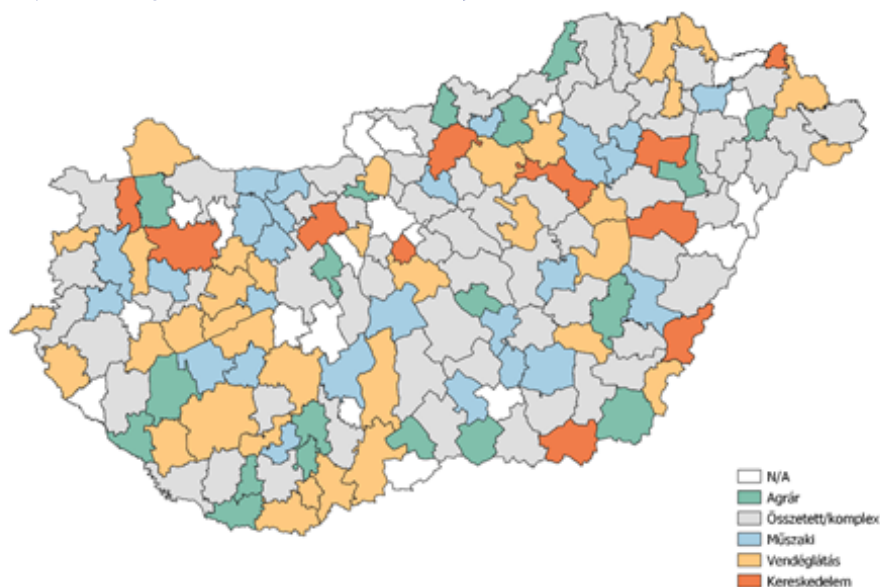
Forrás: OH 2019/2020-as tanévben szakképzésben résztvevők adatai, GVI járások fejlettségi mutatói 2017.

A járások közepű klaszterezéssel meghatározott domináns szakmacsoportok szerinti elrendeződése látható a 5. ábrán.⁶ A számítások alapján 4+1 klaszter adta a legjobb eredményt, így az agrár, a műszaki, a vendéglátás és a kereskedelem

⁶ A számítások a járások képzési szerkezte alapján történt, ahol meghatároztuk milyen arányban vannak jelen a tanulók az egyes főcsoportokban, majd kialakítottuk a klasztereket.

klaszterek kerületek meghatározásra. Két korábbi főcsoport, a feldolgozóipar és a humánfejlesztés tehát nem jelenik meg külön kategóriaként, ami leginkább azért lehetséges, mert az ebbe a csoportba tartozó képzéseket leginkább a más típusú képzésekkel együtt oktatják. Kialakításra került viszont egy összetett/komplex klaszter is, amely egyfajta olvasztótégelyként funkcionál, nem jellemezhető semmilyen szakmai fókusszal sem. Az adatok felhasználásával létrejött ábra alapján megállapítható, hogy a vendéglátás és a műszaki/informatikai fókuszáltság inkább a dunántúli területeken jellemző, az ország másik felében azonban az összetett/komplex klaszterbe sorolt járások vannak túlsúlyban.

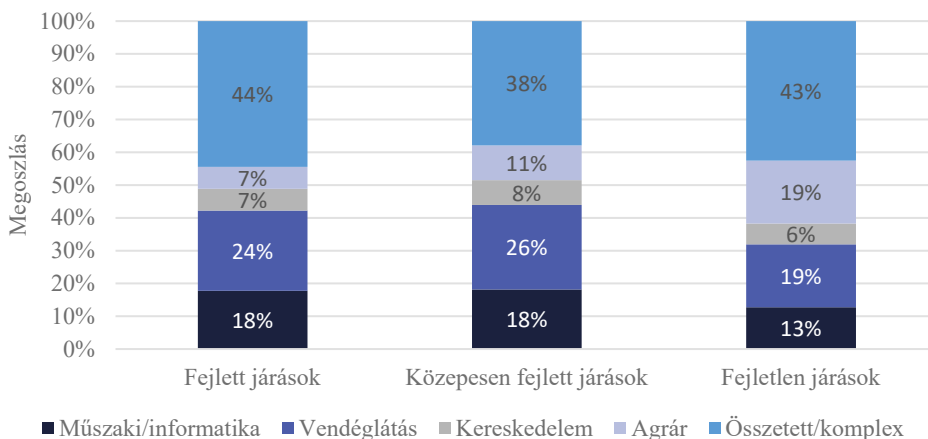
5. ábra: A járások megoszlása domináns szakmacsoportok szerint

Forrás: OH 2019/2020-as tanévben szakképzésben résztvevők adatai.

Ha külön-külön is megvizsgáljuk a három fejlettségi csoportot, akkor egyértelművé válik, hogy a közepes fejlettségű járásokban a leginkább kikristályosodott a képzési portfólió, míg a fejlettekben a legkevésbé, arányaiban ugyanis itt találni a legtöbb összetett/komplex klaszterbe sorolt járást. A korábbi eredményeknek megfelelően az is látszik, hogy az agrárfókuszáltság jelentősen felülreprezentált a fejletlen járásokban, nagyjából 3-szor annyi található belőlük, mint a fejlettek között. Az is igaz ugyanakkor, hogy a fejletlen járásokban csak valamivel több, mint fele annyi műszaki és vendéglátóipar által dominált járást találni, mint a másik két fejlettebb csoportba sorolt járások között.

6. ábra: A járások domináns szakmacsoport szerinti megoszlása a három fejlettségi csoportban

Forrás: OH 2019/2020-as tanévben szakképzésben résztvevők adatai, GVI járások fejlettségi mutatói 2017.

Mindent összevetve elmondható, hogy a járások fejlettségét és az iskolaválasztás sajátosságait vizsgálva összefüggés fedezhető fel. Először is komoly különbség látszik a választott szakképző intézmények típusa között a három vizsgált csoportban, messze a fejlett járásokban a legnépszerűbbek a szakgimnáziumok, míg a leszakadó járásokban már a szakközépiskolákban tanulnak a legtöbben. Szintén komoly eltérések mutatkoznak a lemorzsolódás tekintetében, azonban az adatok alapján még a fejlett területeken is az országos átlagot meghaladó értékekkel találkozhatunk, mely probléma kezelése talán a szakképzés egyik legégetőbb kihívása lesz a közeljövőben. Végül az intézmények ágazati portfólióját vizsgálva az is kiderült, hogy a fejlett és közepesen fejlett járások nagyfokú hasonlóságot mutatnak, míg a fejletlen társaik szinte teljesen külön életet élve, egy erősen agrárium fókuszú rendszert működtetnek.

5. KAPCSOLAT A SZAKKÉPZÉS ÉS A TÁRSADALMI FEJLETTSÉGET MUTATÓSZÁMAI KÖZÖTT

A továbbiakban az elemzésnek a szakképzés jellemzői és a gazdasági fejlettség között keres kapcsolatot. Először a szakképzés és a gazdasági fejlettség mutatószámait elemzi járásonként, arra keresi a választ, hogy a társadalmi, gazdasági fejlettség valamelyik jellemzője, mutatószáma a szakképzésben tanulók számának alakulásával kapcsolatba hozható-e. A szakképzés és az ágazatpolitika egy vetületét mutatja az agrárszakképzésben tanulók és a regionális agrárgazdaság teljesítménye közötti összefüggés elemzése. Végül a szakképzés tudásbázisba való

integrációját, az egyetemi tudáscentrumok, szakmai tradíciók szakképzésben játszott szerepét értékeltük az orvostudományi egyetemek és a regionális egészségügyi szakképzésben tanulók számának elemzésével.

Elsőként a szakképzésben tanulók területi eloszlásának sajátosságait, (a szakképzésben tanulók ezer főre vetített értékét) és a járások társadalmi, gazdasági fejlettségi mutatói között kerestünk kapcsolatot, felhasználva ehhez járásonként a rendelkezésre álló fejlettségi adatokat. (A Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet, 2017. évi adatait vetettük össze az Oktatási Hivatal 2019/2020-as tanév szakképzési adataival). Az adatelemzés korrelációanalízis segítségével vizsgálta járásonként a szakmát tanuló diákok számának alakulását és a járások társadalmi, gazdasági fejlettségét jellemző mutatószámok a kapcsolatát. A kapcsolat erősségét jellemző R^2 mutatószám abszolút értéke 1 és 0 között változhat (1, -1 között). Az eredmények erős, szoros kapcsolatot mutatnak, ha az eredmény abszolút értéke 1 és 0,7 közötti, közepes erősségű kapcsolatot jeleznek 0,35-0,70 között, 0,35 alatt gyenge, elhanyagolható kapcsolat kimutatható.

Az összefoglaló táblázat oszlopaiban a szakképzésben tanulók kiemelt csoportjai, (a szakgimnázium, szakközépiskola, szakiskola, az egészségügyi-, agrár szakképzésben résztvevők), a sorokban a járások gazdasági fejlettségét jellemző mutatószámok szerepelnek. A sorok és oszlopok metszeteiben szereplő adat a járásokat jellemző szakképzettségi jellemzők és a fejlettségi tényezők közötti kapcsolat erősségét fejezi ki.

I. tábla: A szakképzésben tanulók és a járások fejlettségi mutatóinak kapcsolata

	szak- gimnáziumban	szakközép- iskolában	szak- iskolában	Összesen a szakképzésben tanulók	Egészségügyi szakképzésben tanulók száma	Agrár- szakképzésben tanulók száma
	tanulók száma					
Lakónépség	0,78	0,68	0,57	0,79	0,73	0,27
120 fő/km ² népsűrűség feletti településeken lakók aránya, 2017	0,42	0,38	0,35	0,44	0,36	0,02
1000 lakosra jutó internet előfizetések	0,52	0,43	0,44	0,32	0,39	0,14
Szennyvízgyűjtő-hálózatba bekapcsolt lakások aránya, 2017	0,41	0,32	0,33	0,26	0,30	0,10
Tartós álláskereső aránya, 2017	0,19	0,20	0,14	0,26	0,25	-0,04
1000 állandó lakosra jutó kiskereskedelmi boltok száma	0,37	0,32	0,31	0,20	0,20	0,09
Elszállított települési hulladék	0,11	0,06	0,05	0,02	0,02	0,08
Vállalkozások száma, 2017	0,10	0,05	0,04	-0,02	0,03	0,15
1000 állandó lakosra jutó személygépkocsik száma, 2017	0,16	0,08	0,15	-0,05	0,03	0,02
Vándorlási különbözet	0,07	-0,03	0,05	-0,05	-0,03	0,05
A legközelebbi megyeszékhely elérhetősége, 2012	-0,43	-0,38	-0,20	-0,35	-0,38	-0,09

Forrás:

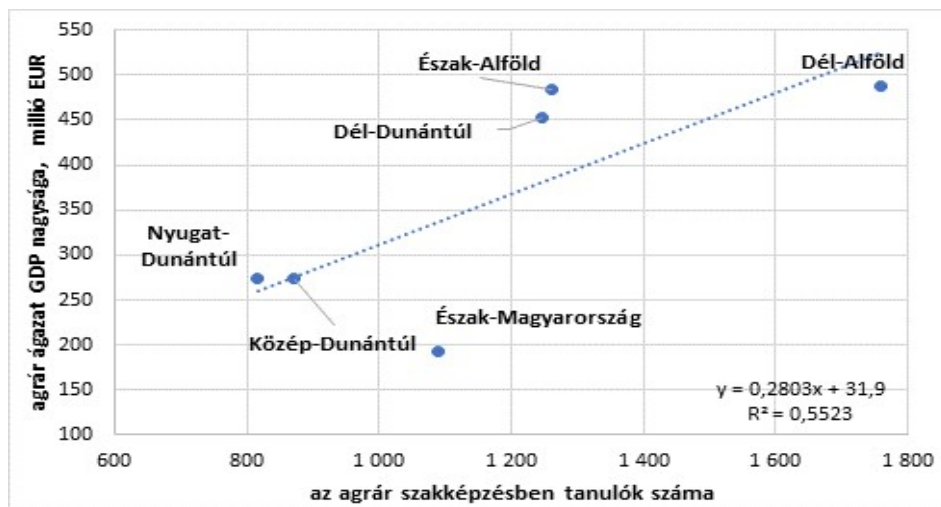
OH 2019/2020-as tanévben szakképzésben résztvevők adatai, GVI járások fejlettségi mutatói 2017.

A szakképzésben tanulók száma számottevő erős kapcsolatot mutat a lakónépesség számának alakulásával ($R^2=0,79$). A járások népessége a szakgimnáziumban tanulók számának alakulásával mutatott legerősebb a kapcsolatot, ($R^2=0,78$), a szakközépiskolákban tanulók számával szintén meghatározó kapcsolat volt ($R^2= 0,68$). Ehhez kapcsolódik, hogy a nagyobb népsűrűségű településeken inkább jellemző a szakképző intézmény jelenléte, ($R^2=0,44$), illetve az internet előfizetők számának alakulásával is megfigyelhető volt kapcsolat ($R^2=0,32$). Az internet előfizetések és a diákok száma közötti kapcsolatot magyarázza a fiatalok digitális kultúra iránti nyitottsága, a tanuláshoz, tájékozódáshoz használt internet igénye.

Fordított, közepes erősségű kapcsolatot mutat a szakképzésben tanulók számának és a megyeszékhely járásközponttól való távolságának elemzése. A negatív kapcsolat azt mutatja, hogy minél távolabb helyezkednek el a járásközpontok a megyeszékhelytől, annál többen tanulnak a szakképzésben. Vélhetően itt az általános gimnáziumi képzés alternatívája lehet a helyben elérhető szakgimnáziumi, szakközépiskolai képzés. Ezt mutatja, hogy a megyeszékhely járások közötti távolsággal fordítottan arányos leginkább a szakgimnáziumban tanulók száma ($R^2= -0,43$), a szakközépiskola valamivel gyengébb alternatíva az adatok szerint ($R^2= -0,38$). A fiataloknak a távoli általános gimnáziumi képzés helyett inkább választanak egy helyi szakgimnáziumi képzést, mert a napi ingázás nem áll arányban az oktatásminőség vélt különbségével (gimnázium szakgimnázium között). A járások fejlettségét jellemző más mutatók, a vállalkozások száma, közműellátottság, kiskereskedelmi hálózat elérhetősége, gépkocsik száma és a szakképzés jelenléte között más területeken nem volt számottevő kapcsolat kimutatható.

A gazdasági fejlettség és a szakképzés közötti kapcsolat egy másik vetülete az ágazatpolitika és a szakképzés ágazati jellemzőinek vizsgálata. Az agrártermelés regionális különbségei miatt az agrár szakképzés elemzése alkalmas lehet ennek a kapcsolatnak a bemutatására. Kérdés, hogy az agrárszakképzésben mennyire megfigyelhetőek meg az agrártermelés regionális különbségei? Azaz az adatok megmutathatják az ágazatpolitika szempontjából jelentős területen számottevő szakképzés jelenlétét, a humántőke megfelelő képzettségét, minőségét biztosító szakképzés koncentrációját.

7. ábra: A mezőgazdasági termelés és szakképzésben tanulók száma közötti kapcsolat alakulása, 2019

Forrás: Eurostat, Economic accounts for agriculture by NUTS 2 regions, Production value at basic price 2019, GVI járások fejlettségi mutatói 2017.

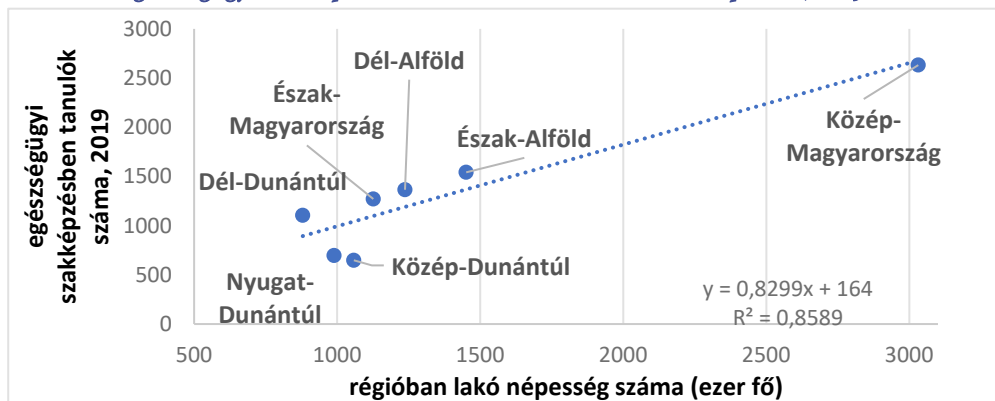
Az 7. ábra a regionális agrár termelés és az agrár szakképzésben tanulók száma közötti kapcsolatot mutatja. Az ábráról látható, hogy az agrár szakmákat tanulók száma a Dél-Alföldi régióban volt a legmagasabb (X tengely) és ebben a régióban volt a legmagasabb a mezőgazdaság által előállított GDP is. Hasonló volt az Észak-alföldi régióban megtermelt GDP nagysága is, azonban az Észak-alföldi régióban a szakképzésben résztvevők száma közel harmadával kisebb volt, mint az előbbi, Dél-alföldi régióban.

Az 7. ábrán látható trend vonal az egységnyi GDP nagyság és ahhoz kapcsolódó agrár szakképzésben tanulók számát mutatja. Az átlagos regionális tendenciákhoz igazodik a Dél-Alföld mellett a Nyugat-, Közép-Dunántúli régió, termelési értéke, szakképzésben tanulók száma. A Dél-dunántúli régió, az Észak-alföldi és a Dél-alföldi hasonló termelési értéket állított elő 2019-ben. Azonban a Dél-dunántúli régióban és az Észak-alföldi régiókban az agrárszakképzésben tanulók száma harmadával alacsonyabb volt, mint a Dél-alföldi régióban. Az Észak-magyarországi régióban az agrárszakképzésben tanulók száma jelentős, azonban a regionális agrárgazdaság teljesítménye elmaradt a becsült átlagtól. Az Észak-magyarországi régióban a diákok magas számát, az agrárképzésbe integrálódott résszakképzések indokolják, HÍD-programok, gazdasszonyképzés, kézműves szakmák, gazdaképzés, amelyek a lemorzsolódással veszélyeztetett diákok munkaerőpiaci integrációját segítik. Összességében az agrárszakképzés alakulása kapcsolatot mutat az agrártermelés regionális fókuszpontjaival. Az agrártermelés

szempontjából legjelentősebb három régióban (Dél-Alföld, Észak-Alföld, Dél-Dunántúl) volt a legjelentősebb a hazai agrár szakképzésben résztvevők aránya.

A szakképzés egy másik oldalát, a szakképzés tudásbázisba való integrációját, az egyetemi szakmai tradíciók szakképzésben játszott szerepét értékeltük az orvostudományi egyetemek és a regionális egészségügyi szakképzésben tanulók számának kapcsolatát elemezve. Járási szinten az egészségügyi szakmákat tanulók aránya szoros kapcsolatot mutatott a népesség számának az alakulásával (lásd. 1. tábla). A 2. ábra arra keresi a választ, hogy a hazai orvos- és egészségügyi szakemberképzésben nagy hagyományokkal rendelkező régiókban (Dél-Alföldön a Szegedi Tudományegyetemen, a Szent-Györgyi Albert Orvostudományi Kar; az Észak-Alföldön a Debreceni Egyetem, Általános Orvostudományi Karán; Dél-Dunántúlon a Pécsi Tudományegyetem Általános Orvostudományi Karán). A felsőfokú szakemberképzés, tudás, tradíciók jelenléte hat-e a középfokú szakképzésben tanulók számára is?

8. ábra: Az egészségügyi szakképzésben tanulók száma és a közötti kapcsolat, 2019.

Forrás: GVI járások fejlettségi mutatói 2017.

A 8. ábrán látható az egyes régiók népességének és az egészségügyi szakképzésben tanulók arányának alakulása. Az ábrán látható, a két adatsor közötti lineáris kapcsolatot megjelenítő egyenes szerint a népesség és az egészségügyi szakmát tanulók között szoros összefüggés van, ($R^2 = 0,85$). Az adatok szerint Magyarországon átlagosan 1200 lakosra jut egy középfokú egészségügyi szakmát tanuló, ápoló, egészségügyi asszisztens, csecsemő- és gyermekápoló, fizioterápiás asszisztens, mentőápoló, gyógymasszőr, gyógyszerértári-, fogászati asszisztens, klinikai laboratóriumi szakasszisztens.

Elemzési kérdés volt, hogy a tradicionális felsőfokú orvosi-, egészségügyi oktatási, egyetemi központokban magasabb-e az egészségügyi szakképzésben résztvevők száma? Létezik-e képzési piramis, amelyre a felsőfokú tradíciók támaszkodhatnak. Az ábra enyhe kapcsolatot mutat, az egészségtudományi

egyetemekkel rendelkező régiókban a népesség számához viszonyítva magasabb a középfokú egészségügyi szakképzésben résztvevők száma. Az Észak-alföldi (debreceni) középfokú egészségügyi szakképzésben tanulók aránya némileg, 12,7%-kal, magasabb volt az országos regionális átlagnál. Hasonlóan a Dél-alföldi, (szegedi) egészségügyi szakképzésben résztvevők aránya 15,4%-kal volt magasabb az országos átlagos aránynál, a Dél-dunántúli régióban is meghaladta az egészségügyi középfokú szakképzésben résztvevők aránya némileg az országos átlagos tendenciát. Az Észak-magyarországi régióban nincs tradicionális orvosi képzés, évtizedes kutatási háttér, azonban jelentős a felsőfokú nővér és ápolási szakember képzés. A felsőfokú tradicionális egészségügyi képzéssel nem rendelkező régiókban, a Nyugat-dunántúli és a Közép-dunántúli régióban az egészségügyi szakképzésben tanulók száma elmaradt az országos képzési gyakorlat mögött. Ennek egyik oka lehet a régióban hiányzó felsőfokú ágazati képzés, orvosi egyetemi képzés hiánya.

Összegezve a szakképzésben tanuló diákok megoszlása járásonként a gazdasági fejlettségi mutatók közül leginkább a lakónépesség számával van kapcsolatban. Az ágazatpolitika- és szakképzés kapcsolatát elemezve a mezőgazdaságban azt láthattuk, hogy közepes kapcsolat van az egyes régiók ágazati súlya és a agrárképzésben tanuló diákok száma között. A szakképzés hagyományokba, tudásbázisba való integrációja kapcsán az orvostudományi képzések és az egészségügyi szakképzésben tanulók számának kapcsolatát elemezve megállapítottuk, hogy a komoly egészségtudományi hagyományokkal rendelkező régiókban az egészségügyi szakképzésben tanulók száma némileg 11-16%-kal meghaladta a lakosságszám alapján becsült tanuló létszámot.

2. ÖSSZEZÉS

Tanulmányunkban arra a kérdésre kerestük a választ, hogy a tudásalapú gazdaság korszakában milyen fejlődési utakat járhat be jelenlegi fejlettségi szintjének fényében a hazai szakképzés. A jelenlegi szakoktatás fejlettségének bemutatása előtt a szakképzés hazai történetét vettük számba, majd a szakképzést a járások és a társadalom fejlettségének fényében elemeztük.

A hazai szakképzés történetének áttekintése során jól érzékelhető a szaktárgyak és a közismereti tárgyak közötti ellentét, az az elképzelés, hogy közismereti tárgyak oktatása a szaktárgyak rovására valósulhat meg. A felvilágosult abszolútizmus korában az állami célok elérésének eszközeként funkcionált a szakképzés – ez elsősorban a hatékonyság elérését jelentette. A szakképzés intézményrendszerének kiépítése a reformkorban történt meg: a korszakra jellemző, hogy a nemzeti megújulás eszméje mellett fennmaradtak a feudális viszonyok, amely elutasította a társadalmi és politikai reformtörekvéseket – ez a szakképzés felépítésében is jól nyomon követhető: az Oktatáspolitikai

irányzatok küzdelmét ez a trend határozta meg 1830-ig, melynek eredményeképp a szakképzés meghatározó fejlesztési eleme lett az iparnak, mezőgazdaságnak és a kereskedelemnek is. A kiegyezést követő korszakot az ipar és a kereskedelem gyors fejlődése jellemezte: az egyre növekvő szakember igény szükségessé tette az ekkor már autonóm magyar oktatásügyön belül a szakoktatási rendszer kiépítését. A következő nagyobb mérföldkő a hazai szakoktatás történetében a második világháború vége: ekkor az újjáépítéshez szükséges szakmunkás igény fényjelezte a szakoktatás fejlődését. Minél rövidebb idő alatt kellett minél több szakmunkást képezni: szakmunkásképző tanfolyamokon pár hónap alatt bizonyítványt szerezhettek a tanulók –a szakoktatás minősége ilyen körülmények között gyors romlásnak indult. Ennek feloldására jöttek létre a középvezetői réteg nevelésére hivatott technikumok. Az itt végzetek jellemzően tágabb ismerettel rendelkeztek, azonban szaktudásuk elmaradt a szakmunkás társaiktól, ami miatt nem foglalkoztatták őket végzettségükhöz megfelelő munkakörben.

A szakképzés jelen állapotára jellemző a területi differenciálódás: míg a fejlett járásokban jellemzően magasabb a szakgimnáziumokba jelentkezők száma, addig a leszakadó járásokban jellemzőbb, hogy szakközépiskolába járnak a tanulók nagyobb számban. A lemorzsolódás tekintetében szintén nagy különbségek figyelhetők meg a járások között, azonban még a fejlett járásokban is az országos átlagnál magasabb a lemorzsolódók aránya. Az intézmények portfólióját tekintve megfigyelhető, hogy a fejletlenebb járásokra jellemzőbbek az agrárium fókuszú szakiskolák. A szakképzésben tanuló diákok megoszlására leginkább hatással lévő fejlettségi mutató a lakónépesség száma: a nagyobb népsűrűségű településeken jellemzőbb a szakképző intézmény megléte. Emellett megfigyelhető kapcsolat az internet előfizetések és a diákok száma között is. Ágazatpolitikai szempontjából elmondható, hogy a mezőgazdaságban az egyes régiók ágazati súlya és az agrárképzésben résztvevő tanulók száma között közepes kapcsolat áll fenn. Kapcsolat figyelhető meg az egészségügyi képzésben is: azon települések esetében, amelyek komoly egészségügyi hagyományokkal rendelkeznek, 11-16 százalékkal magasabb az egészségügyi szakoktatásban résztvevők aránya, mint a lakosságszámból becsült tanulói létszám.

A magyar szakképzést évszázadok óta jellemző területi különbségek mai napig fennállnak: egyes területek kialakult ágazati struktúrája meghatározza a szakképzés fejlődését is. Ahogy arra felhívtuk a figyelmet, különösen nagy figyelmet kell fordítani a lemorzsolódásra, amely elsősorban a fejletlen járásokat érinti. A tanulmányban amellet érveltünk, hogy a felzárkóztatási folyamatban nagyobb szerepet érdemes szánni a szakképzés modernizációjának, aminek egyik eleme azoknak a szakismereteknek az átadása, amelyek egyes szakma műveléséhez szükségesek, ugyanakkor legalább ilyen fontos tényező az alapvető értékek, normák átadása is, amelyeket a szakmai kultúra is közvetíthet. Annak érdekében,

hogy a szakképző intézmények a szakmai kultúra átadásán keresztül megfelelő műhelyei lehessenek a területi különbség feloldása szükséges.

IRODALOMJEGYZÉK

- Csath, M. (2022): Magyarországot nem a közepes jövedelmi, hanem a közepes fejlettségi csapda fenyegeti. Köz-gazdaság, 2022.Q1; DOI: 10.14267/RETP2022.01.09
- Eurostat, Economic accounts for agriculture by NUTS 2 regions [AGR_R_ACCTS__custom_2283840]
- Eurostat, Health personnel by NUTS 2 regions [HLTH_RS_PRSRG\$DEFAULTVIEW]
- Friedman, G. (2021). The Storm Before the Calm: America's Discord, the Crisis of the 2020s, and the Triumph Beyond. Anchor.
- Fukuyama, F. (2006). The end of history and the last man. Simon and Schuster.
- Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet: Fejlődő és leszakadó járások 2017
- Girard, B. (2009). The Google way: How one company is revolutionizing management as we know it. No Starch Press.
- Jánossy, F. (1970). The Origins of Contradictions in our Economy and the Path to their Solution. Eastern European Economics, 8(4), 357-390.
- Koppl, R. (2018). Expert failure. Cambridge University Press.
- Központ Statisztikai Hivatal (2019): Területi Statisztika 2019
- Oktatási Hivatal: A tanulók szociális jellemzői, hátrányos helyzetűek adatai [KIR-STAT_2019_a04t18]
- Oktatási Hivatal: Adatok a tanulói hiányzásokról [KIR-STAT_2019_a04t79]
- Oktatási Hivatal: Szakképzési adatok szakmacsoportok szerint [KIR-STAT_2019_a05t24]
- Patyi Gábor: A hazai szakképzés történetének vázlata (18-20. század).
- Susskind, D., & Susskind, R. (2018). The future of the professions. Proceedings of the American Philosophical Society, 162(2), 125-138.
- Szalavetz, A. (2019). Industry 4.0 and capability development in manufacturing subsidiaries. Technological Forecasting and Social Change, 145, 384-395.